

Historie osvětlení Karlova mostu z pohledu architekta

Věnováno odkazu Ing. arch. Ladislava Monzera, CSc.

doc. Ing. arch. Radomíra Sedláková, CSc., NG Praha

Mluví-li se o Karlově mostě, snad každému se ihned vybaví úchvatná galerie soch, která je rozložena nad Vltavou. Barokní sochy a sochy z pozdějších dob se pohodlně usadily na gotickém mostě a dohromady vytvořily ojedinělý městský soubor, jehož funkci lze těžko specifikovat – je to místo procházek, místo zábavy, je to nejkratší spojení mezi Starým Městem a Malou Stranou... A pak už si podle znalosti historie může každý doplňovat – je to součást tzv. Královské cesty, kudy procházely všechny pražské korunovační průvody, kořaly se tu rytířské turnaje, jeho Staroměst-

Obr. 1. Argandické lampy před sochami jsou na rytině Vincence Morstadta z roku 1835 zcela zřetelné

ská mostecká věž byla zneužita pro vystavení hlav 27 českých pánů, přes něj se do Starého Města dostala švédská vojska, bojovalo se na něm při Svatodušních bouřích v roce 1848... Karlův most se od doby, co byl dokončen, stal nedílnou součástí života Pražanů, pražské historie; nejen němým svědkem, ale místem, kde se dějinné události vskutku odehrávaly.

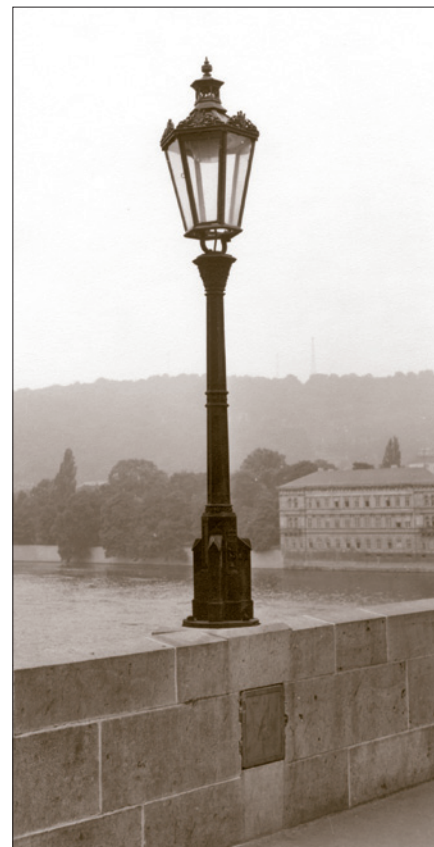
Historie pražského mostu

Karlův most, původně nazvaný most Kamenný či Pražský, je mnohem mladší než Praha a jen těžko by někdo mohl tvrdit, že zde byl mostem prvním. Nejde jen o most Juditin, po němž Karlův most zdědil jednu z malostranských věží. Od chvíle, kdy se Praha rozrůstala na obou březích Vltavy, musela dbát o spojení jednotlivých částí města; s brodem, jenž byl v místě mezi dnešním Palachovým náměstím a Klárovem, si asi nevystačila dlouho. Ostatně určitý most Praha měla již v roce 935, kdy přes něj bylo převáženo tělo zavražděného knížete Václava. Ten most byl zcela jistě dřevěný a byl postaven jen nedaleko brodu (zbytky jeho základů byly vidět při velmi nízkém stavu vody na počátku 20. století). Tato poloha je také vysvětlením toho, proč Staré zámecké schody vedou zdánlivě nepochopitelně na Hrad z Klárova, a ne od centra Malé Strany – prostě navazovaly na brod, aby Hrad byl snadno dostupný i z druhého břehu řeky. Dřevěný most však vzal za své, stejně jako zřejmě několik dalších mostů stojících na mírně se měnících místech, poslední byl zničen snad povodňovou vlnou Vltavy někdy v roce 1157.

A pak byl postaven první most kamenný, Juditin, jenž byl založen snad roku 1160 a dokončen byl za dvanáct, možná čtrnáct let, tedy roku 1172 nebo 1174. Praha si tedy dvacet let musela vystačit zase jen s brodem nebo možná s nějakou provizorní konstrukcí, třeba i pontonovou, která kronikářům nestála za zmínku. Juditin most se již lépe srovnal se strukturou městských ulic a ryneků na obou březích, byl o pár metrů více na sever než most dneš-

Obr. 2. Předpolí Karlova mostu, lucerny z roku 1847

Obr. 3. Stožárek plynové lucerny z roku 1867 na zábradlí Karlova mostu opuštěn v prostoru mezi sochami

ní. Ale ani on, přestože byl technicky velmi dobře provedený, neodolal velké vodě, která se Vltavou šířila v roce 1342. I dřívější povodně ho sice ničily, ale nikdy ne naprosto. Až tentokrát. Tedy definitivně – již nebyl obnoven, ale přece jen z něj zbyla jedna z věží na Malé Straně, dochovaly se i zbytky asi dvanácti mostních oblouků a dodnes populární socha zvaná Bradáč.

Základní kámen nového mostu byl položen roku 1357. Jeho prvním stavitelem byl mistr Otto (nebo Othlin či Ethlin), který se ve 30. letech 14. století účastnil i stavby mostu v Roudnici nad Labem. Po Ottově smrti v roce 1375 stavbu převzal Petr Parléf. Most byl dokončen až někdy na počátku 15. století, ale už v průběhu stavby, v roce 1367, se musel vyrovnat s následky povodně. A ještě před dokončením musel být alespoň provizorně upraven tak, aby po něm mohl projít průvod, tentokrát pohřební průvod Karla IV.

Po dokončení tedy měla Praha pevnou, 516 metrů dlouhou a 9, 4 metrů širokou spojnici mezi svými městskými částmi, most, který se nesl nad šestnácti mostními oblouky. Most měl kromě toho vstupní Staroměstskou mosteckou věž, postavenou a vyzdobenou podle návrhu Petra Parléře, a na druhé straně využíval věž Juditina mostu, ke které po roce 1464 přibyla druhá věž. Věže a jejich brány nebyly jen na ozdobu, ale především byly využívány k obraně. Proto lze předpokládat, že u každé z nich bylo instalováno také první primitivní osvětlení mostu, a to zřejmě otevřeným ohněm.

První osvětlení

Osvětlení mostu odpovídalo osvětlení města – každý si musel na cestu svítit sám. Jak, to už bylo na něm, zda loučí, pochodní, olejovou lampičkou apod. Ovšem již v 15. století se asi v třetině mostu objevil jednoduchý kříž, pod kterým bylo umístěno tzv. věčné světlo, jež také tvořilo další prvek veřejného osvětlení. V polovině 17. století byla na mostě osazena dřevěná socha sv. Jana Nepomuckého (v roce 1683 nahrazená kovovou) a od roku 1695 do roku 1714 se most proměnil z pouhé komunikace na ojedinělou galerii soch světců (některé z nich byly později nahrazeny „modernější-

mi“, především v 19. století). V té době platilo nepsané pravidlo, že u soch byl udržován věčný oheň, aby byli kolemjdoucím svatí neustále připomínáni bez ohledu na denní dobu. Díky tomu dostal Karlův most první souvislejší „veřejné“ osvětlení. Šlo přitom o osvětlení olejovými lampami.

Musel to být po setmění úchvatný pohled. Nad řekou se klenula temná hmota majestátního mostu a nad jeho hranou vy-

Obr. 5. Slavnostní osvětlení z roku 1907; žárovkové girdandy nedbají na architekturu ani výzdobu Karlova mostu a vytvářejí vlastní iluzi lávky nad vodou

nikaly působivé sochy, které dynamicky, a přitom měkce osvětlovalo světlo z olejových lamp. Přehlídka světců nad řekou jako by dávala najevo, že patroni města a jeho obyvatel se o své svěcence nepřetržitě starají.

Na počátku 19. století byly staré olejové lampy nahrazeny novými, modernějšími, se zlepšeným spalováním a lepší svítivostí, tzv. lampy argandské nebo argandické (pojmenované podle svého vynálezce Švýcara Aimé Arganda). Tyto lampy již měly charakter veřejného osvětlení (navazovaly na rozmístění lamp v ulicích města), ovšem stále dodržovaly „historickou“ polohu a funkci – osvětlovat sochy na mostě. To znamená, že byly umístěny v blízkosti soch, sochy „svítily“ a temná místa na mostě byla mezi sochami.

Svítilna a sochy

Uvedený stav se změnil v polovině 19. století, kdy bylo v Praze postupně zaváděno plynové osvětlení. V roce 1847 byly po městě rozmístěny první stožárky s lucernami tohoto moderního způsobu osvětlení – a došlo také na Karlův most. Toto první osvětlení bylo zkušební čili potřebné úsporné – co kdyby se nový způsob neosvědčil. Takže snad aby náklady nebyly tak vysoké, bylo na místě rozloženo méně než deset svítidel, a to na místech mezi sochami. Jejich provizorní instalace byla zřejmá. Avšak plynové osvětlení se osvědčilo, a tak bylo v roce 1867 rozmístěno po celém městě. Svým způsobem šlo

o velkou světelnou revoluci v životě města. Vzrostl i počet soch na mostě. Avšak...

Těžko odhadovat, nakolik to byl skutečně ideologický, nakolik jen ekonomický záměr. Pravda je, že Čechy byly ve vztahu k náboženství v té době již dosti vlažné, barokní rekatolizace se již dávno vytratila z myslí lidí, zanechala po sobě jen obdivuhodně obnovené staré kláštery, krásné kostely, kapličky a také alej

socha sousoší na Karlově mostě. Jenomže právě k té, a snad právě k ní nejvíce, měli lidé již zcela odlišný přístup: už to nebyly sochy patronů, nebyla to oslava vítězné církve, byla to jen umělecká díla, k nimž různí lidé mají různý vztah. Zřejmě ve druhé polovině 19. století již nikdo nepotřeboval onen ojedinelý a působivý zážitek osvětlených soch vznášejících se nad řekou. Proto při rozhodování o tom, jak bude Karlův most osvětlen, dostala přednost ekonomická racion-

álnost (Čechům tak vlastní). Svítidla byla umístěna nikoliv v původním pořádku po stranách soch, ale přísně vždy uprostřed mezi sochami. Stačilo jich tudíž podstatně méně a osvětlení pro večerní a noční provoz bylo sledáno dostatečným. Pro plynové osvětlení byly v komárovských slévárnách vyrobeny kandelábry, pro něž byl z mnoha „novoslohů“, jimiž se 19. století probíralo jako vzorníkem, vybrán sloh novogotický.

Svítilna, doprava a most

Je třeba připomenout, že v té době byl Karlův most běžným provozním mostem, po kterém se nejen chodilo, ale také jezdilo, byť zatím jen povozy a koňmi. Od roku 1835 byly po obou stranách mostu vybudovány chodníky, původně litinové „z ploten železných, jež se však neosvědčily“, později kamenné. Po mostě jezdily postupně se modernizující dopravní prostředky, včetně tramvají, které sem vjely roku 1905. I když v roce 1903 se v Kronice královské Prahy píše: „...z estetických, historických i uměleckých důvodů i každý pokus zavést vrchní vedení elektrické pro vozbu tramwayovou na starobylém Karlově mostě jest nepřijatelný. Zároveň ... jest žádoucí, aby kandelábry pro elektrické osvětlení sem nově projektované nerušily ráz mostu a jeho sousoší. Jest pak bezpodmínečně nutno, aby výška kandelábrů těchto nepřesahovala výše dvou třetin soch a skupin mostu. V každém případě doporučuje se vypsání veřejného konkursu, slušně dotovaného, za účelem získání nákresu

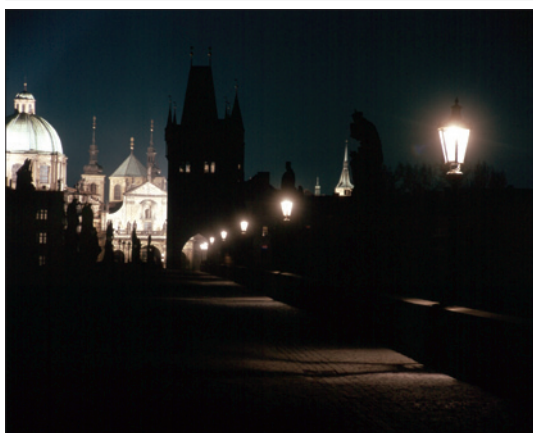
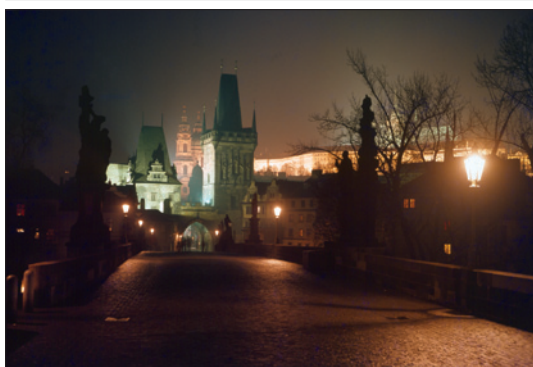
Obr. 4. Konzolová plynová lucerna z roku 1867, schodiště pod Karlovým mostem

pro tyto kandelábry, jež k osvětlování slouží mají.“ (str. 518 v [1]). (Z citovaného textu stojí za zdůraznění požadavek, aby byl vypsán slušně dotovaný konkurz na vzhled nových svítidel. Nic takového se tehdy nestalo. Až v 60. letech 20. století, kdy ovšem soutěž nepřinesla příliš použitelné výsledky. Od té doby žádná další soutěž vypsána nebyla.) V 70. letech minulého století byla z mostu při jeho rekonstrukci vyloučena veškerá vozidla, byly zrušeny chodníky a most byl proměněn v pěší zónu. Zdánlivě se vrátil ke své původní funkci.

Novogotika navěky?

Svítidla byla při rekonstrukcích měněna jen technicky, nikoliv polohou a výtvarně. Koncem 60. let 20. století bylo zavedeno elektrické osvětlení, ovšem existující plynové lampy byly pouze upraveny pro využití elektriny. Svítidla byla osazena žárovkami 200 W a do střech luceren byly vestavěny refraktory. Na počátku 80. let byly lucerny rekonstruovány pro sodíkové výbojky 70 W. Technické řešení se tedy měnilo, ale neogotické kandelábry zůstávaly. Těžko se dnes dopátrat toho, proč právě ony jsou v Praze zřejmě nesmrtelné – most je sice gotický, ale světlo se na něm objevilo až spolu se sochami, a proto by barokní styl možná odpovídal více. Logičtější by bylo zvolit k modernímu prostředku osvětlení také moderní sloh svítidel, ale to doba 2. poloviny 19. století vskutku neuměla; a neumíme to doposud... A také svítidlům zůstala „úsporná“ poloha vždy na půli cesty mezi sochami. I to je stav nepochopitelný (ledaže si přiznáme, že jsme stále ještě především a ve všem hlavně úsporní). Tady si dovoluji citovat Ing. arch. Ladislava Monzera, který osvětlení obecně a Karlovu mostu obzvláště věnoval pozornost po celý život: „Dnes je již zřejmé, že současní návštěvníci most vnímají převážně jako místo prohlídky barokního sochařství a že jeho někdejší ideologická náplň k většině lidí nepromlouvá. Proto by bylo na místě znovu věnovat pozornost přiměřenému osvětlení soch.“ (str. 141 v [5]).

Obvykle odborníci argumentují tím, že centrum Prahy je památková rezervace, a že tedy všechny zásahy do něj musí odpovídat požadavkům památkové péče. Zdá se však, a v případě osvětlení Karlova mostu je to zcela zřejmé, že nejpůsobivější dědictví pro památkovou péči zanechalo 19. století. To, co vzniklo v té době, je jakoby svaté a neměnné. Bez ohledu na skutečnost, že právě v oblasti technického vybavení (a sem osvětlení patří) bylo právě 19. století dobou pionýrskou, hledačskou, a přitom dobou, která sama na předcházející období nebrala příliš zřetel ani ohledy. Takovýto postup je velmi pohodlný – stav z 19. století již dokumentují fotografie, jsou dochovány plány atd. Co bylo předtím, je nutné prac-

Obr. 6. Z večerních snímků je patrné, jak sochy při večerním osvětlení ustupují do pozadí, téměř mizí

a) Malostranská mostecká věž, chrám sv. Mikuláše a Pražský hrad (rok 1964)

b) Karlův most a mostecké věže (rok 1978)

c) Karlův most a kostel řádu křižovníků (rok 1983)

ně dohledávat např. ve vedutách, v popisech, v nacházení souvislostí s jinými záležitostmi apod.

Osvětlení všední, osvětlení slavnostní

Nyní končí další rekonstrukce Karlova mostu, včetně rekonstrukce osvětlení, kdy se ohledně techniky poprvé dělá krok zpátky – místo elektrického světla je zde návrat k plynovému, které je pro jádro města považováno za vhodnější – přede-

vším pro barvu a teplotu světla, a ne z důvodu historické tradice. (Je však třeba podotknout, že dnešní lucerny jsou na vyšší technické úrovni a vycházejí z požadavků a norem současnosti.) Doba plynového osvětlení byla v historii Karlova mostu opravdu jen krátkou epizodou. Kdyby však odborníci chtěli být pravdiví, památkově pravdiví, mělo by to znamenat návrat k ohňům, resp. k lampám na jednotlivých sochách, tedy před nimi či vedle nich. To ale již nikdo neudělá. Ačkoliv alespoň návrat k poloze svítidel by byl vhodný...

Na začátku dvacátého století bylo navrženo a osazeno tzv. slavnostní osvětlení. (I to má na Karlově mostě svou tradici a své proměnné podoby. Například v roce 1907 byl most lemován žárovkovými girlandami, které ovšem jen opisovaly siluetu zábradlí, uchyceny byly na existujících kandelábrech a na sochách, jež nijak dál nezvýrazňovaly. Větší pozornost věnovaly jen siluetám mosteckých věží.) Slavnostní osvětlení bylo ovšem spouštěno jen výjimečně, slavnost není každý den, a je i v nové podobě zaměřeno především na most – oprávněně zdůrazňuje jeho ojedinělou gotickou architekturu včetně věží. Svítí sice i na sochy, ale tak, že rozhodující je především dojem z dálky. Není to tedy veřejné, každodenní osvětlení mostu. Ten je dnes galerií s typickým galerijním provozem – denně. Večer se galerie zavírá, sochy se noří do tmy a most je pohodlnou, protože jen pro pěší, ale jinak ne moc výjimečnou stezkou.

(Obrázky převzaty z knihy: L. Monzer: *Osvětlení Prahy, proměny sedmi století*. Praha 2003.)

Literatura:

- [1] RUTH, F.: *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. Pavel Körber, Praha, 1903, faksimile z nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1995.
- [2] POCHÉ, E.: *Prahou krok za krokem*. Panorama, Praha, 1985.
- [3] KOHOUT, J. – VANČURA, J.: *Praha 19. a 20. století*. SNTL, Praha, 1986.
- [4] VLČEK, P. a kol.: *Umělecké památky Prahy – Staré Město a Josefov*. Academia, Praha, 1996.
- [5] MONZER, L.: *Osvětlení Prahy, proměny sedmi století*. ELTODO – FCC Public, Praha, 2003.